

Regina Pawłowska, *Metodyka ćwiczeń w czytaniu*,
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego,
Gdańsk 2002, ss. 324

W *Podstawie programowej* czytamy, że celem nadrzędnym języka polskiego jest „kształcenie sprawności mówienia, słuchania, czytania [podkreślenie moje – M. K.] i pisania w różnicowanych sytuacjach komunikacyjnych, prywatnych i publicznych, a zwłaszcza ważnych dla życia w państwie demokratycznym i obywatelskim”¹. Autorzy reformy doskonale rozumieją, iż człowiek musi posiadać umiejętność czytania. Potwierdzeniem tego spostrzeżenia jest choćby to, że egzamin dojrzałości ma między innymi badać sprawność ucznia w czytaniu ze zrozumieniem. Należy jednak pamiętać, że rozumienie przekazów pisanych jest nie tylko uzależnione od ich treści i formy, ale przede wszystkim od przygotowania i kompetencji odbierającego informację. A zatem to przed szkołą i nauczycielem stoi ogromnie ważne zadanie – doprowadzenie ucznia do takiej sprawności czytania, która pozwoli mu rozumieć i wykorzystywać drukowane informacje dla własnych potrzeb. Tymczasem zarówno badania krajowe, jak i zagraniczne sprawdzające stan umiejętności czytania dowodzą, że poziom czytania Polaków jest bardzo niski².

Wagę umiejętności czytania rozumie Regina Pawłowska, która już we wstępie do książki zatytułowanej *Lingwistyczna teoria nauki czytania* stwierdza: „trzeba dzieci, młodzież i studentów uczyć czytania szybkiego, mądrego, skutecznego i twórczego”³. Tej myśli pozostaje wierna także w swojej kolejnej rozprawie – *Metodyce ćwiczeń w czytaniu*. Ukazuje w niej czytanie jako niesłychanie trudny i złożony proces, wielopiętrową strukturę neurofizjologiczną i lingwistyczną.

W książce *Metodyka ćwiczeń w czytaniu* Autorka próbuje udzielić odpowiedzi na kilka istotnych pytań: na czym polega rozumienie tekstu czytanego w kategoriach

¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 lutego 1999 roku w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego, Dz. U. nr 14 z dnia 23 lutego 1999 roku, poz. 129.

² Zob. np. I. Białecki, *Alfabetyzm funkcjonalny*, „Nowa Res Publica” 1996, nr 6.

³ R. Pawłowska, *Lingwistyczna teoria nauki czytania*, Gdańsk 1993, s. 6.

językoznawczych, w jaki sposób można przyspieszyć proces rozumienia różnych czytanych tekstów, jak uczyć najskuteczniej na kolejnych szczeblach edukacyjnych czytania nie tylko szybkiego, ale jednocześnie krytycznego i funkcjonalnego, jak wreszcie sprawdzać i oceniać coraz większe osiągnięcia ucznia w technice i rozumieniu czytanych tekstów?

Regina Pawłowska, jak sama pisze, poświęca tę pozycję „metodyce osiągnięcia sprawności i dojrzałości czytelniczej” (s. 13). Książka ma być – w zamierzeniu Autorki – pomocą dla nauczyciela polonisty w uzyskaniu dobrych wyników w nauce czytania. Wyprzedzając dalsze analizy, muszę stwierdzić, że z całą pewnością nią jest.

W rozdziale pierwszym czytelnik zapoznaje się z pojęciem sprawności czytelniczej, która „polega: na czytaniu szybkim, w pełni rozumiejącym, krytycznym; na umiejętności uczenia się za pomocą czytania, na czytaniu funkcjonalnym różnych tekstów literackich i informacyjnych, na realizowaniu podczas czytania własnych potrzeb i zamiarów; na zamiłowaniu do czytania, na samodzielnym doborze lektur” (s. 9).

W kolejnym rozdziale zaprezentowano problematykę metodyczną kształcenia umiejętności czytania. Autorka mocno akcentuje w nim podmiotowość ucznia, który winien nie tylko zdawać sobie sprawę z tego, co i po co robi, ale, i to jest chyba istotniejsze, mieć chęć robienia tego. A zatem niezmiernie istotna staje się motywacja, zachęta do zdobywania wiedzy, zainteresowanie nauką, a także rozbudzanie ambicji czytelniczych. Pomoc, którą oferuje wychowankowi nauczyciel, ma wyzwalać inicjatywę poznawczą ucznia.

Rozdział *Rodzaje i funkcje ćwiczeń w czytaniu* podzielony został na trzy części:

1. *Praca nad wyrazem w nauce czytania;*
2. *Kształcenie umiejętności rozumienia zdania;*
3. *Opanowanie strategii rozumienia tekstu językowego.*

Każdy z tych podrozdziałów zamykają scenariusze lekcji i wzory ćwiczeń, które są nieocenioną pomocą dla nauczyciela, podejmującego niezwykle żmudną i trudną pracę nad kształceniem umiejętności czytania ze zrozumieniem.

Autorka, ucząc osiągnięcia sprawności czytelniczej, nie zapomina o dbałości o poprawność i estetykę pisania. W obecnych czasach, w dobie komputeryzacji staranność pisania przestaje się liczyć. Dzieci, młodzież i dorośli piszą często niedbale, wręcz nieczytelnie, lekceważąc kaligrafię, a przecież, co uzmysławia czytelnikowi R. Pawłowska, początki nauki czytania i pisania związane są z koniecznością zapamiętywania „kształtów liter i obrazów graficznych całych wyrazów za pomocą ich kreśleń” (s. 18). A zatem, dążąc do osiągnięcia przez ucznia dużej sprawności w czytaniu, musimy pracować także nad pismem i ortografią młodego człowieka.

Służąc pomocą nauczycielowi w wypracowaniu u wychowanka automatyzmu ortograficznego, przedstawia Autorka interesujące propozycje lekcji, w których łączy ćwiczenia w grafii i w ortografii z ćwiczeniami determinującymi efektywność techniki czytania ze zrozumieniem (np. scenariusz lekcji w klasie V: Uczymy się poprawnie mówić i pisać ważne wyrazy z bajki A. Mickiewicza: *Koza, kózka i wilk* czy projekt lekcji w klasie I zasadniczej szkoły zawodowej: *Pisownia wielkich i małych liter*).

Regina Pawłowska pragnie także wspomóc i pogłębić świadomość dydaktyczną nauczyciela, prezentując w jasny, klarowny, zrozumiały, a tym samym przystępny sposób podstawowe metody wyjaśniania znaczeń wyrazów, takie jak:

- metoda: pokaż, co to jest,
- metoda: wyjaśnij znaczenie wyrazu,
- metoda: powiedz to samo inaczej,
- metoda: zanalizuj budowę i pochodzenie wyrazu,
- metoda: wyjaśnij znaczenie wyrazu poprzez jego użycie w zdaniu,
- metoda: znajdź miejsce wyrazu w jego polu semantycznym,
- metoda: wnioskuj o znaczeniu wyrazu z jego kontekstu,
- metoda: zapamiętaj definicję pojęcia i wyrazu.

Chcąc ułatwić nauczycielowi organizowanie pracy na lekcji, po omówieniu każdej z metod, Autorka pokazuje umiejętnie dobrane typy i formy ćwiczeń dotyczące opracowania słownictwa. Ćwiczenia są bardzo często dodatkowo ilustrowane różnego rodzaju wykresami, których zadaniem jest plastyczne zobrazowanie zjawiska, jak choćby wykres wieńczący opis przyimków lokatywnych i zachodzących pomiędzy nimi zależności (s. 93).

Rozdział zatytułowany *Opanowanie strategii rozmienia tekstu językowego* prezentuje, po pierwsze – sposoby czytania i wykorzystywania tekstów informacyjnych, do których należą między innymi podręczniki szkolne, literatura naukowa i popularnonaukowa, publicystyka naukowa, polityczna, społeczna, gospodarcza, kulturalna, a także słowniki, encyklopedie, katalogi, indeksy, atlasy, plany miast, różnego rodzaju instrukcje, przepisy, zapisy komputerowe, diagramy, wykazy statystyczne; po drugie – metody kształcenia umiejętności i sprawności czytania utworu literackiego. Konkretyzacją wiedzy teoretycznej są, podobnie jak w rozdziałach wcześniejszych, wzory ćwiczeń i przykłady scenariuszy lekcji (np. ćwiczenia w czytaniu tekstu informacyjnego koncentrują się wokół ćwiczeń w czytaniu jednego z rozdziałów podręcznika; w korzystaniu ze spisu treści, przypisów, komentarzy, indeksów; w czytaniu artykułu popularnonaukowego oraz pisaniu konspektu z tegoż artykułu – s. 217–226, natomiast wzory ćwiczeń i lekcji służące opracowaniu utworów literackich prezentują wykorzystanie analizy sytuacji mówienia w tekście literackim oraz przykłady analizy stylistycznej w dochodzeniu do rozumienia tekstu literackiego – s. 229–239 i s. 244–253).

We wszystkich ukazanych w książce scenariuszach lekcji (łącznie 29 propozycji) umiejętnie połączono materiał literacki i językowy. Prezentowane propozycje są niesłychanie rzetelnie przygotowane, przemyślane, uporządkowane wręcz z mrówczą dokładnością. Pytania zamykające jednostkę dydaktyczną typu: *Co was najbardziej zainteresowało na dzisiejszej lekcji? Co wam się najbardziej przyda w rozumieniu epoki staropolskiej?* mają za zadanie zmuszenie ucznia do autorefleksji, przemyślenia omawianych zagadnień i wyrobienia sobie własnego sądu na ich temat.

Dopełnieniem tych ciekawych scenariuszy są interesujące propozycje zadań domowych, jak choćby to: *Za pomocą encyklopedii i słowników opracujcie staropolski układ socjologiczny: gospodarz, gospodyni; służba; pan; poddany* (s. 141).

Autorka podkreśla bardzo mocno konieczność systematyczności, planowości, wszechstronności i racjonalności wszystkich działań podejmowanych w kierunku opanowania wyższych technik czytania. Upomina się także o wypracowanie u ucznia nawyku stawiania pytań przy każdym zdaniu czytany i mówionym.

Istotne jest to, że ta orędowniczka czytania ze zrozumieniem, problematykę kształcenia czynności rozumienia czytanych tekstów prezentuje w nowatorski sposób, wykorzystując zarówno dorobek lingwistyki strukturalnej, pragmatycznej, jak i semantycznej.

Z tej mądrej i niesłychanie potrzebnej książki wylania się nie tylko doskonały dydaktyk, znawca przedmiotu, ale i osoba rozumiejąca i kochająca ucznia.

Sądzę, że wnikliwa lektura tej książki powinna sprawić, iż praca nauczyciela z wychowankiem przyniesie oczekiwane rezultaty, w wyniku których uczeń polubi czytanie, zrozumie, że jest ono rzeczą ważną, przyjemną, a zarazem niezbędną do życia każdemu człowiekowi. Dlatego gorąco zachęcam nauczycieli i studentów filologii polskiej, którzy przecież niedługo sami podejmą pracę, do korzystania z tej pozycji. Uważam bowiem, solidaryzując się w pełni z Autorką *Metodyki ćwiczeń w czytaniu*, że choć osiągnięcie biegłości w czytaniu to praca długa i żmudna, wymagająca wiedzy dydaktycznej nauczyciela i właściwie rozbudzonej motywacji ucznia, to przecież jest to proces niezbędny do wszechstronnego rozwoju osobowego człowieka.

Małgorzata Karwatowska